

Læreplan for Personlig udvikling

*****

A: Formål og Introduktion

Formålet for undervisningen i personlig udvikling

(Jf. § 34 i Hjemmestyrets bekendtgørelse om trinformål samt fagformål og læringsmål for folkeskolens fag og fagområder.)

Formålet med undervisningen er, at eleverne lærer at vurdere egne muligheder, sætte mål, planlægge og tage kvalificerede valg i forbindelse med deres skolegang og videre uddannelse. Eleverne skal endvidere tilegne sig viden om forudsætningerne for en psykisk og fysisk sund livsførelse, herunder om de problemer, der knytter sig til misbrug af nydelses- og rusmidler. Eleverne skal opnå et grundlæggende kendskab til sikkerhed i skole, hjem, det omgivende samfund og naturen. Eleverne skal opnå indsigt i de familie-, bolig-, miljømæssige og økonomiske rammer, som samfundet sætter for menneskers dagligliv, og i de værdier og forpligtelser, der knytter sig til samværet i et familie-, arbejds- og samfundsfællesskab.

Stk. 2. Undervisningen skal medvirke til, at eleverne udvikler såvel deres sociale og følelsesmæssige kompetencer som deres intellektuelle og fysiske færdigheder. Undervisningen skal styrke elevernes selvindsigt, selvværd og kreativitet og støtte dem i at udvikle sig til tænksumme og omsorgsfulde mennesker, der reflekterer og planlægger, tager vare på sig selv og andre og tager ansvar for at forme deres egen fremtid.

Stk. 3. Undervisningen skal styrke elevernes evner til at samarbejde med mange forskellige mennesker og medvirke til, at de tager hensyn til andre og forstår betydningen af samtalen som et middel til at finde fælles løsninger. Eleverne skal opnå forståelse af andre menneskers værdier, holdninger og handlinger.

Stk. 4. Eleverne skal opnå forståelse af, at de valg, de selv og andre træffer i forbindelse med uddannelse og erhverv og deres livsførelse i øvrigt, har betydning for dem selv og for samfundet som helhed. Undervisningen skal endvidere medvirke til, at eleverne udvikler deres tolerance over for andre mennesker, og at de værdsætter andre menneskers rolle i og bidrag til et demokratisk samfund.

Bemærkninger til formålet

Formålet er udformet således, at stk. 1 omhandler den konkrete viden og de færdigheder, som den enkelte elev skal opnå gennem skoleforløbet.

Stk. 2 omhandler den personlige udvikling og egen anvendelse af viden og færdigheder til personlig vækst og styrkelse af identitet og integritet, det intrapersonelle.

Stk. 3 omhandler elevens anvendelse af viden og færdigheder i samarbejde med andre til at opnå indsigt i og respekt for andre mennesker, det interpersonelle.

Stk. 4 omhandler elevens anvendelse af viden og færdigheder både i det lokale og internationale samfund til styrkelse af demokratiet og den interkulturelle tolerance, det globale.

På yngstetrinnet er det hensigten, at eleverne skal opnå en begyndende forståelse af vigtigheden af at sætte sig nogle både faglige og personlige mål for deres videre skolegang, at gøre sig overvejelser omkring, hvordan disse mål kan nås, og løbende at evaluere og revidere deres planer.

Eleverne skal endvidere på yngstetrinnet opnå indblik i betydningen af en sund levevis, forskellige familiemønstres mangfoldighed og betydningen heraf og en begyndende opmærksomhed på de mange forskellige påvirkninger, de hver dag udsættes for. Endelig skal eleverne videreudvikle deres forståelse for andre mennesker, opnå begyndende færdigheder i at løse små dagligdags konflikter og opnå begyndende indsigt i betydningen af omsorg, kærlighed og seksualitet.

Formålet med undervisningen på yngstetrinnet er således, at bibringe eleverne en begyndende forståelse af og indsigt i sammenhængen og helheden i tilværelsens mange facetter.

Fagområdets placering

Personlig udvikling indgår som et obligatorisk fagområde i undervisningen fra 1. til 10. årgang. Det indgår som et selvstændigt fagområde, men hænger nøje sammen med såvel andre fag og fagområder som elevernes egen personlige udvikling og trivsel og skolens hverdag. Det er især fagområderne naturfag og samfundsfag, og i en vis udstrækning lokale valg, samt faget religion og filosofi, der hænger naturligt sammen med personlig udvikling. Det vil derfor være hensigtsmæssigt, at en stor del af undervisningen tilrettelægges tværfagligt og/eller i tæt samarbejde med de her nævnte fag, både med henblik på helhedsforståelsen, og for at hvert fag og fagområde sikrer og fastholder sin egen synsvinkel.

Fagområdet personlig udvikling er til en vis grad nyt, men også kun til en vis grad, idet det indeholder de delområder så som sundhedslære, familien, seksuallære og erhvervsvejledning, som hidtil er blevet varetaget under emneundervisningen. Det nye i faget er, at der sættes større fokus på elevernes selvværd, udvikling af mellemmenneskelig tolerance, evne til at tale om egne følelser og lytte til andre, til at løse konflikter på en assertiv måde og til at tage medansvar for egen udvikling, læring og personlige planlægning.

Læringssyn og arbejdsmetoder

Det helt grundlæggende læringssyn inden for fagområdet personlig udvikling er, at både børn og voksne lærer gennem erfaring, erkendelse og selvinvolvering. Inden for dette læringssyn er et mere overordnet menneskesyn også repræsenteret - et holistisk menneskesyn, som erkender, at mennesker indeholder både gode og dårlige egenskaber, og at mennesker både har styrkesider og mindre stærke sider. Det er således hensigten at læringen i personlig udvikling skal tage udgangspunkt i elevernes ressourcer og stærke sider. Ved at styrke de allerede stærke sider og ved at give eleverne selvværd og oplevelse af succes, gives der lyst, mod og plads til at styrke og udvikle de mindre stærke sider.

Undervisningen i personlig udvikling bygger meget på samtalen, på interaktion og på at øve sig og gøre ting i det virkelige liv, men der er også inden for dette fagområde, brug for mere direkte undervisning, som tager udgangspunkt i lærerens fortælling og forklaring. Især på yngstetrinnet kan det i flere sammenhænge være hensigtsmæssigt at dele klassen i mindre hold eller grupper, som undervises for sig, da det kan være svært for elever på dette alderstrin, at forholde sig personligt og engageret til for mange mennesker på en og samme tid.

Forældrenes inddragelse

Da fagområdet indeholder mange meget personlige, og for mange måske angstprovokerende eller tabubelagte emner, er det af allerstørste vigtighed, altid at have orienteret forældrene om, hvad der skal foregå i skolen. Forældrene skal være orienteret om, hvilket emne der vil blive behandlet i den kommende periode, hvad det indeholder, og hvordan undervisningen påtænkes tilrettelagt. Det har stor betydning, at forældrene er trygge i forhold til det der sker i skolen og i undervisningen, at de har forståelse for, hvorfor der undervises i eksempelvis familien og seksualitet, og at de har haft mulighed for at stille spørgsmål.

Læreren ansvar og rolle

I forbindelse med undervisningen i personlig udvikling, har læreren, ud over et ansvar for at orientere forældrene, et ansvar for at underrette skolens leder og klassens øvrige undervisere, når det er specielt følsomme emner, der bliver behandlet, ikke kun med henblik på tværfaglig tilrettelagt undervisning, eller koordinering af undervisningen, men også med henblik på, at være forberedte og opmærksomme på elevernes adfærd. Det er både leder og læreres ansvar at være opmærksomme på børn, der udviser symptomer på omsorgssvigt, at udvise respekt for børn og forældre og at handle i forhold til barnets tarv. Derimod er det aldrig lærerens rolle at være behandler, endsige psykolog eller terapeut.

Læreren rolle i undervisningen er at være omsorgsfuld, støttende og frem for alt altid at "være til stede". Den største udfordring for undervisere i personlig udvikling er at udvise personlig ro-busthed, mod og engagement i eleverne

Brugsanvisning til læreplanen

Læreplanen er opstillet i fire spalter, som vist i nedenstående figur

<i>Læringsmål</i>	<i>Forslag til undervisningen</i>	<i>Forslag til evaluering</i>	<i>Forslag til undervisningsmaterialer</i>
Kategori 1 – 4		Kategori 1 – 4	
I denne spalte anføres de obligatoriske læringsmål for faget delt op i 4 kategorier: <ul style="list-style-type: none"> • Personlig målsætning og planlægning • Personlig udvikling • Samarbejde og kommunikation • Uddannelse og erhverv. 	I denne spalte anføres forslag til undervisningsaktiviteter, -forløb og -metoder i relation til de enkelte læringsmål eller grupper af læringsmål. Forslagene skal ses som eksempler på, hvordan der kan arbejdes med de pågældende læringsmål, og er udelukkende vejledende.	I denne spalte anføres forslag til evalueringen ud fra læringsmålene i 1. spalte. <ul style="list-style-type: none"> o Forslagene skal ses som eksempler på, hvordan der kan evalueres ud fra de pågældende læringsmål, og er udelukkende vejledende. o 	I denne spalte anføres forslag til undervisningsmaterialer – såvel materialer til elevernes brug som vejledende materialer til lærerens brug. Forslagene skal ses som eksempler på, hvilke typer af materialer, der kan anvendes i arbejdet, og er udelukkende vejledende.

Læringsmålene

Læringsmålene står anført i Hjemmestyrets bekendtgørelse om trinformål samt fagformål og læringsmål for folkeskolens fag og fagområder (§ 35 – 37). Læringsmålene er således ligesom trinformål og fagformål fastsat af landsstyret og angiver obligatoriske, nationale standarder for undervisningens indhold.

Læringsmålene skal danne udgangspunkt for udvælgelsen af indholdet i undervisningen, og dermed også for evalueringen af elevernes udbytte heraf.

Læringsmålene er alle angivet som endemål for det pågældende trin og er formuleret som afslutninger af den indledende sætning: ”*Ved afslutningen af yngstetrinnet forventes det, at eleverne...*”.

Læringsmålene for alle tre trin er inddelt i fire kategorier, som er:

- Personlig målsætning og planlægning
- Personlig udvikling
- Samarbejde og kommunikation
- Uddannelse og erhverv.

Personlig målsætning og planlægning

Denne kategori tager udgangspunkt i, at eleverne skal være med til at planlægge, forme og have indflydelse på deres eget arbejds- og privatliv. Den hastige samfundsmæssige udvikling gør det mere og mere nødvendigt, at man har nogle mål og planer for sit liv, at man reviderer disse mål kontinuerligt, og at man har så meget selvværd, at man selv tror, det nytter, og at man selv tør og vil gøre en indsats. At tro på sig selv og at respektere andre er kernen for læringen i denne kategori.

Personlig udvikling

Denne kategori tager udgangspunkt i individet selv. Det er vigtigt for at kunne sætte sig mål for et godt liv, at eleverne ved hvordan man lever sundt, er i stand til både at give og modtage omsorg og at have selvtillid. Men da livet og verden ikke altid er, som man kunne ønske sig, er det også vigtigt at vide noget om rus- og nydelsesmidler, at kunne give udtryk for følelser og at vide noget om mobning og seksuelt misbrug. Familie, sundhed, kærlighed og det at tage vare på sig selv er kernen for læringen i denne kategori.

Samarbejde og kommunikation

Denne kategori tager udgangspunkt i menneskelig interaktion i tætteste og videste forstand. Det hører med til at leve at godt liv, at eleverne er i stand til at give kritik på en konstruktiv måde og også selv er i stand til at modtage konstruktiv kritik og bruge den på en hensigtsmæssig måde. For at kunne leve i samklang med andre mennesker er det nødvendigt at kunne lytte til hinanden, at kunne give udtryk for egne frustrationer, glæde og vrede og at kunne forholde sig til andre menneskers følelser og handlinger. Samarbejde og kommunikation er kernen for læringen i denne kategori.

Uddannelse og erhverv

Denne kategori tager udgangspunkt i elevernes samfundsmæssige og erhvervsmæssige fremtid. Den hænger nøje sammen med den første kategori, men fokuserer mere på konkret viden som grundlag for fremtidige erhvervsvalg. For at kunne tage stilling og vælge uddannelse og erhverv, er det vigtigt at have kendskab til de eksisterende muligheder både lokalt og globalt. Fremtid, uddannelse og erhverv og virkelyst er kernen for læringen i denne kategori.

Kategorierne, er som det fremgår, ikke skarpt adskilte. De indeholder alle læringsmål, der er vigtige for den personlige udvikling, og som angiver hvilket fokus undervisningen skal have.

Rækkefølgen af læringsmålene på det enkelte trin er heller ikke et udtryk for hverken faglig progression eller prioritering. Det er altså ikke meningen, at man starter undervisningen fra en ende af, læringsmål efter læringsmål og kategori efter kategori. De steder, hvor der ligger en sammenhæng og progression læringsmålene imellem, er dette påpeget i undervisningsforslagene.

Forslag til undervisningen

Forslag til undervisningen beskriver forskellige undervisningsmetoder og -aktiviteter og i enkelte tilfælde også egentlige afsluttede undervisningsforløb, som kan anvendes i arbejdet med at nå læringsmålene.

Der er ikke i alle tilfælde et én til én forhold mellem læringsmål og undervisningsforslag. Til nogle af læringsmålene er således anført flere forslag, mens andre undervisningsforslag dækker flere læringsmål. I de tilfælde, hvor et undervisningsforslag inddrager læringsmål fra andre kategorier, er de pågældende læringsmål anført i kursiv under det aktuelle læringsmål med en henvisning til, hvilken kategori de er hentet fra.

Forslagene til undervisningen er ikke udtømmende, men skal forstås som vejledende eksempler på og ideer til, hvordan undervisningen kan tilrettelægges.

Som nævnt ovenfor angiver læringsmålene, hvilken viden og hvilke færdigheder eleverne forventes at have tilegnet sig efter afslutningen af hvert trin. Der vil derfor være brug for, at læreren selv opstiller nogle delmål, underviser i det samme stof flere gange, men på forskellige niveauer, og i det hele taget tilpasser undervisningsforslagene til alderstrinnet og elevernes behov. Det skal understreges, at forslagene udelukkende er vejledende, og det er således helt op til den enkelte lærer ud fra egne erfaringer og vurderinger at udvælge i, tilpasse og supplere de anførte arbejdsformer eller at erstatte dem med helt andre.

Forslag til evalueringen

Også for evalueringsforslagenes vedkommende gælder det, at der kan være et eller flere forslag til et læringsmål og et forslag, der dækker flere læringsmål.

Evalueringsforslagene kan have generel karakter eller være mere direkte rettet mod det/de anførte forslag til undervisningen. Der dog i alle tilfælde en direkte forbindelse med læringsmålene.

Forslagene til evalueringen skal på linie med forslagene til undervisningen betragtes som vejledende eksempler og ideer.

En del af evalueringsforslagene består i en simpel opregning af, hvad læreren skal være opmærksom på, mens andre i højere grad inddrager elevernes respons gennem en aktivitet eller svar på spørgsmål o.l.

Forslag til undervisningsmaterialer

De anførte forslag til undervisningsmaterialer er både til brug for læreren selv og til brug for eleverne.

Alle relevante grønlandske udgivelser er søgt medtaget. Herudover skal det understreges, at der i udvælgelsen af de øvrige materialer ikke er foretaget en sammenlignende vurdering af de enkelte forlagsudgivelser. De anførte materialer skal således ses som eksempler på de typer materialer, der skønnes anvendelige, og angivelserne er på ingen måde et udtryk for, at den pågældende udgivelse vurderes som værende af højere kvalitet end andre tilsvarende materialer.

Materialeangivelserne skal derfor heller ikke betragtes som udtømmende, og skolerne og de enkelte lærere opfordres til selv at foretage materialesøgninger for løbende at ajourføre skolens materialesamling til faget.

Tilrettelæggelse af undervisningsforløb

Det være normalt at sammensætte undervisningsforløb, som inddrager udvalgte læringsmål fra forskellige kategorier, således at undervisningen afspejler sammenhængen og helheden i stoffet.

Da fagområdet endvidere har tæt berøring med andre fag og fagområder, vil det ligeledes være naturligt, at sammensætte undervisningsforløb med udvalgte læringsmål fra flere fag. Et sådan sammensat undervisningsforløb kan se ud som følger:

Indien

Læringsmål	Forslag til undervisningen	Forslag til evaluering
<p><i>Personlig udvikling</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • har viden om, at der er mange forskellige måder at organisere en familie på, og at dette varierer både mellem forskellige kulturer og inden for den samme kultur <p><i>Samfundsfag</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • har kendskab til børns levevilkår og dagligdag i andre lande <p><i>Religion og filosofi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • har et begyndende indblik i andre religioners menneske- og livssyn samt andre livsanskuelser 	<ul style="list-style-type: none"> • Vis eleverne billeder og flere forskellige film fra Indien, som handler om dagliglivet på landet og i byen, og som indeholder religiøse handlinger af forskellig karakter. Lad holdet opføre et skuespil om et barns hverdag i en indisk familie for teamets lærere. Tal herefter med eleverne om, hvordan de tror det må være at leve i Indien. <p>Læreren i personlig udvikling lægger vægt på forskelle i familiestørrelse, rolle- og ansvarsfordeling og den måde, man opfører sig på over for hinanden.</p> <p>Læreren i samfundsfag lægger vægt på børnenes levevilkår, at nogle går i skole og andre har arbejde, nogle er meget rige og andre er fattige "i vestlig forstand".</p> <p>Religionslæreren lægger vægt på de religiøse handlinger, og hvilken livsanskuelse der ligger bag.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Læg mærke til om eleverne giver udtryk for at have forståelse af, at der er mange forskellige familieformer, måder at leve på for børn og måder at anskue livet på. Stil spørgsmål som: Hvilke forskelle er der på de familier, I har set fra Indien, og dem, I kender? Er der nogle ligheder? Er der forskelle på, hvem der bestemmer mest i familien fra by og til landområder? Hvilke? Er det anderledes, at være barn i Indien end i Grønland? Hvordan? Hvad er godt ved at være barn i Indien og hvad er dårligt? Hvad synes I om den måde de opfatter mennesker på og ser på livet? Hvorfor? <p>Der er ingen rigtige eller forkerte svar. Det væsentlige er elevernes begyndende forståelse af menneskers mangfoldige måder at forme deres tilværelse på.</p>

Læringsmålene for personlig udvikling på alle tre trin

Ved afslutningen af <i>ungstetrinet</i> forventes det, at eleverne	Ved afslutningen af <i>melleltrinet</i> forventes det, at eleverne	Ved afslutningen af <i>ældstetrinet</i> forventes det, at eleverne
Personlig målsætning og planlægning		
<ul style="list-style-type: none"> • kan give udtryk for egne ønsker og drømme • kan beskrive egne personlige egenskaber, interesser og evner • er opmærksomme på forhold, der kan få indflydelse på deres personlige planlægning • kan skelne mellem beslutninger, de selv kan tage, og beslutninger, som andre har ansvaret for • har forståelse af vigtigheden i at opsætte mål • har kendskab til de forskellige faser i en målsætningsproces • kan opstille mål og handleplaner for deres daglige skolegang • kan fortælle om og diskutere deres egne mål og handleplaner med andre og kan forholde sig til andres mål og handleplaner 	<ul style="list-style-type: none"> • er bevidste om muligheder og begrænsninger i forhold til egne ønsker og drømme • er bevidste om ændringer i egne personlige egenskaber, interesser og evner • kan vurdere faktorer, der kan have indflydelse på deres uddannelse, erhvervsvalg og personlige planlægning med henblik på at foretage hensigtsmæssige valg • opstiller mål og delmål for deres videre skolegang og personlige planlægning • løbende evaluerer og reviderer både mål og delmål og tager de nødvendige skridt til at disse realiseres • opsøger viden og bruger de ressourcer, der er i samfundet, som kan hjælpe dem til at nå deres mål • søger at nå forskellige delmål i samarbejde med andre, giver respons på andres handleplaner samt modtager respons på egne handleplaner og forholder sig aktivt hertil. 	<ul style="list-style-type: none"> • har et realistisk syn på egne personlige egenskaber og evner • har opstillet realistiske mål og delmål for deres videre uddannelse, arbejdsmæssige karriere og personlige planlægning og har taget de nødvendige skridt, for at disse kan realiseres • er indstillede på løbende at evaluere, omstille sig og ændre mål i forhold til uddannelse og arbejdsmæssig karriere i trit med samfundets udvikling og behov og egne evner og interesser • er bevidste om, at uddannelse og karriere er en vedvarende proces, hvor kontinuerlig udvikling af egen viden og kunnen er en nødvendighed
Personlig udvikling		
<p><i>Selvværd</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • kan fortælle om sig selv i positive vendinger • har forståelse af værdien af et venskab <p><i>Sundhed</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • har viden om, hvad sund kost betyder for et menneskes velvære og kan tilberede en sund skolefrokost eller madpakke • kan give eksempler på, hvilken indflydelse deres familie, kammerater og medierne har på deres egen holdning til, hvad der er sund levevis • har viden om betydningen af personlig hygiejne 	<p><i>Selvværd</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • er opmærksomme på forhold, som påvirker deres selvopfattelse • er opmærksomme på, hvordan de selv kan styrke deres personlige vækst og selvværd, • er aktive i forhold til at knytte og bevare venskaber <p><i>Sundhed</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • er bevidste om, hvad de selv gør for at fremme sunde spisevaner og en sund levevis • har viden om, hvad det er sundt og mindre sundt at spise og drikke og kan tilberede et hovedmåltid, hvori årstidens friske råvarer indgår • tager stilling til, hvilken indflydelse familie, jævnaldrende og det omgivende samfund har på deres værdisæt i forhold til sund levevis 	<p><i>Selvværd</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • udviser selvværd og selvtillid i forhold til egne målsætninger og præstationer • har de menneskelige færdigheder, som er nødvendige for at udvikle og opretholde forskellige mellem-menneskelige forhold <p><i>Sundhed</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • er opmærksomme på egne kropslige signaler og tager hånd om deres egen sundhedsmæssige tilstand • forholder sig kritisk til mediernes udmeldinger og fortolkninger i forbindelse med sundhed og den påvirkning, det udsætter dem for

Ved afslutningen af <i>ungstetrinnet</i> forventes det, at eleverne	Ved afslutningen af <i>mellemtrinnet</i> forventes det, at eleverne	Ved afslutningen af <i>ældstetrinnet</i> forventes det, at eleverne
<p><i>Familie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • kan beskrive nogle forskellige roller og ansvarsfordelinger i en familie • har viden om, at der er mange forskellige måder at organisere en familie på, og at dette varierer både mellem forskellige kulturer og inden for den samme kultur <p><i>Kærlighed, omsorg og seksualitet</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • har viden om børns behov for at give og modtage kærlighed og omsorg • har viden om, at der findes både voksne mennesker og større børn, som ikke kan sætte grænser i forhold til børn i seksuel henseende • er opmærksomme på at undgå ubehagelige og farlige situationer • ved, hvor de kan henvende sig og få hjælp og støtte i tilfælde af mistanke om eller oplevet seksuelt misbrug <p><i>Rus- og nydelsesmidler</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • har kendskab til de forskellige rus- og nydelsesmidler, der forefindes både i hjemmet og på skolen, • kan give eksempler på, hvordan man kan undgå misbrug af rus- og nydelsesmidler <p><i>Sikkerhed</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • kan anvende sikkerhedsregler i forhold til sig selv og andre i hjemmet og i og uden for skolen, herunder ved færdsel i trafikken og i naturen • kender til elementære nødhjælpsprocedurer i hjemmet og på skolen 	<p><i>Familie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • er bevidste om, hvordan hvert enkelt familiemedlems sociale adfærd har indflydelse på familien som helhed • er bevidste om, hvilken indflydelse familiemedlemmernes holdninger til kønsroller og ansvarsfordeling har på familiens dagligdag <p><i>Kærlighed, omsorg og seksualitet</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • er bevidste om egne og andre menneskers behov for at give og modtage kærlighed og omsorg • skelner mellem egne sunde mellem menneskelige forhold, og forhold, hvor de oplever deres egne grænser som overskredet • har viden om forskellige former for omsorgssvigt, herunder seksuelt misbrug af børn, • har viden om almindelig menneskelig seksuel adfærd, om seksuelt overførte sygdomme og prævention <p><i>Rus- og nydelsesmidler</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • har viden om de kortsigtede og langsigtede fysiske, psykiske og sociale konsekvenser som stofmisbrug, herunder snifning, rygning og alkoholisme, har for dem selv, deres familie, deres nære omgivelser og samfundet • er bevidste om jævnaldrende, familien og mediernes indflydelse i forhold til brug og misbrug af rus- og nydelsesmidler <p><i>Psykisk og fysisk handicap</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • har en generel viden om psykiske og fysiske handicap, og om hvordan de forholder sig til de psykisk eller fysisk handicappede, de møder i lokalsamfundet 	<p><i>Familie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • har viden om, hvilken betydning boligen og de fysiske omgivelser har for familien • har indsigt i, hvordan økonomi og erhvervsarbejde påvirker familiens dagligdag, herunder særlige problemstillinger for børnefamilier • har viden om forskellige former for dysfunktion i familien • har viden om, hvordan det omgivende samfund og medierne har indflydelse på vores syn på familien og på vores måde selv at danne familie på • har kendskab til egne rettigheder og samfundets regler og krav til borgerne i forbindelse med blandt andet fødsel, bryllup, skilsmisse og død <p><i>Kærlighed, omsorg og seksualitet</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • har forståelse for, hvordan omsorgssvigt, herunder seksuelt misbrug, indvirker på børn, og er vidende om og opmærksomme på forskellige symptomer herpå, • har viden om forskellige former for seksuel adfærd så som homoseksualitet, biseksualitet og asexualitet <p><i>Rus- og nydelsesmidler</i> har viden om forskellige former for afvænningsmetoder, herunder for misbrug af tobak, alkohol, narkotika mv., og er bekendte med de afvænningsinstitutioner og -organisationer, der er i landet</p> <p><i>Psykisk og fysisk handicap</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • har en generel viden om, hvordan psykisk og fysisk handicap indvirker på familien, og hvad man i samfundet gør for at afhjælpe psykisk og fysisk handicap

Ved afslutningen af <i>ungstetrinet</i> forventes det, at eleverne	Ved afslutningen af <i>mellemtrinet</i> forventes det, at eleverne	Ved afslutningen af <i>ældstetrinet</i> forventes det, at eleverne
<p><i>Livsepisoder</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • kan give udtryk for tanker om betydningsfulde hændelser i menneskers liv 	<p><i>Livsepisoder</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • kan tale om livet og døden, om angsten for at miste, og om glæden over livet og angsten for døden 	<p><i>Livsepisoder</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • har viden om, hvad der kan få mennesker til at tage deres eget liv, og om hvad man kan gøre for at hjælpe mennesker til ikke at vælge denne udvej
Samarbejde og kommunikation		
<ul style="list-style-type: none"> • kan identificere både positive og negative følelser, fortælle om dem og reagere på dem på en social acceptabel måde • kan lytte aktivt uden at afbryde • kan give respons på andres udsagn • kan forholde sig til andres følelser og handlinger, og vise forståelse for, at mennesker oplever situationer forskelligt • kan give udtryk for egne frustrationer eller vrede i forhold til andre ved at tage udgangspunkt i egne følelser • kan bruge forskellige måder at respondere og løse problemer på • kan arbejde sammen i mindre grupper og være bevidst om egen deltagelse i arbejdet og samtidig give plads til de andre • har i samarbejde med klassekammeraterne og læreren udarbejdet en aftale om, hvordan man gerne vil behandle hinanden, herunder regler for drillerier og mobning, og hvordan man i fællesskab skal handle, såfremt der opstår samarbejds- eller samværsproblemer i klassen 	<ul style="list-style-type: none"> • bruger aktiv lytning naturligt • giver ros og konstruktiv kritik på andres udsagn, handlinger og arbejder • modtager ros og konstruktiv kritik for egne udsagn, handlinger og arbejder, forholder sig åbent hertil og bruger det konstruktivt og fremadrettet • bruger problemløsningsmodeller, herunder assertiv adfærd, i forbindelse med konflikter opstået mellem andre og mellem andre og dem selv • kan samarbejde i små og store grupper og give plads til både egne og andres holdninger og værdier 	<ul style="list-style-type: none"> • er bevidste om og til stadighed udvikler deres kommunikative færdigheder, konfliktløsningsmetoder og samarbejdsevner og • tager medansvar for trivslen i de grupper de medvirker i
Uddannelse og erhverv		
<ul style="list-style-type: none"> • har kendskab til flere forskellige lokale arbejdspladser • har kendskab til flere forskellige former for erhverv, herunder lønnet og frivilligt arbejde • har viden om, hvordan mennesker bruger deres færdigheder og evner inden for familien, i skolen og i samfundslivet 	<ul style="list-style-type: none"> • har viden om de forskellige karrieremuligheder, der eksisterer inden for lokalsamfundet, i landet som helhed og i andre lande • har viden om, på hvilke områder der er mest brug for uddannet arbejdskraft lokalt og globalt, og hvilke uddannelser og erhverv der er mindre udbud efter • har stiftet bekendtskab med et erhverv efter eget valg, har evalueret deres udbytte heraf og deres fortsatte interesse herfor 	<ul style="list-style-type: none"> • er bevidste om muligheder og begrænsninger i forhold til egne uddannelses- og erhvervsønsker, herunder etablering af selvstændig virksomhed • har stiftet bekendtskab med mindst endnu et erhverv efter eget valg, har evalueret deres udbytte heraf og deres fortsatte interesse herfor og • har foretaget deres uddannelses- og erhvervsvalg, og har taget de nødvendige skridt til, at dette kan iværksættes

Læreplan for Personlig udvikling

*****

***B: Læringsmål og forslag til undervisningen,
evaluering og undervisningsmaterialer***

Personlig målsætning og planlægning	
Læringsmål	Forslag til undervisningen
<ul style="list-style-type: none"> • kan give udtryk for egne ønsker og drømme 	<p>For en stor part af denne kategoris undervisningsforslags vedkommende handler det om at fortælle om sig selv, sine ønsker og planer, og om at lytte til de andre. Da dette kan være svært at administrere i en stor klasse, anbefales det, i den udstrækning det er muligt, at dele klassen i mindre hold eller grupper på omkring 5-6 elever.</p> <p>For at skabe tryghed, er det en god ide, at starte hver lektion med en sang, et dukkespil eller anden aktivitet, der skaber fællesskabsfølelse og motivation.</p> <p>Sid, så vidt muligt, sammen med eleverne i en rundkreds på gulvet på tæpper eller puder. Hvor det skønnes hensigtsmæssigt kan eleverne have hver deres "krammedyr" eller "krammepude".</p> <ul style="list-style-type: none"> • Spørg hver elev, hvad vedkommende drømmer om at opnå i sin tilværelse og godt kunne tænke sig med hensyn til sit arbejds- og privatliv. Alle ønsker og drømme er tilladt; at blive mangemillionær, at blive fodboldheld eller filmstjerne eller at blive gift med en rig mand og gå hjemme og passe alle sine børn. Læreren skriver stikord i hver enkelt elevs "logbog", som senere indgår i deres mappe.
<ul style="list-style-type: none"> • kan beskrive egne personlige egenskaber, interesser og evner • <i>kan fortælle om sig selv i positive vendinger</i> • <i>kan lytte aktivt uden at afbryde</i> • <i>kan forholde sig til andres følelser og handlinger, og vise forståelse for, at mennesker oplever situationer forskelligt</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Bed eleverne om at høre godt efter hvad de andre siger, uden at kommentere. Hver enkelt elev fortæller om en ting, de selv synes, de er rigtig gode til - det være sig at passe på sine mindre søskende, at synge osv.- en ting, som interesserer dem meget, og en ting, som de gerne vil lære noget mere om, eller blive endnu bedre til. Det må gerne være den samme ting i alle tre tilfælde. Det er ikke tilladt at fortælle om, hvad de synes de er mindre gode til. Det er lærerens ansvar at fastholde dem til de positive udsagn. • Efter tur placeres hver enkelt elev i "Den gode stol". De andre elever, læreren og eleven selv kommer frem med en ting som eleven er god til. Det kan være alt lige fra at være god til at fortælle vittigheder og altid være glad om morgenen og hilse på de andre, til at være god til at spille fodbold eller spille guitar. Det er forbudt at sige noget negativt, og det er lærerens ansvar, at processen foregår ordentligt. Læreren skriver alle udsagn ned, og hver elev klister disse op på en planche eller lignende, hvor de har et billede eller en tegning af sig selv. Lad plancherne hænge et stykke tid, og lad dem indgå i deres mappe. • Begynd at undervise i og tale med eleverne om teorien om de mange intelligenser på et sprogligt passende niveau. Tegn tre cirkler på gulvet, hvor den ene repræsenterer den visuelle oplevelse, den anden den auditive og den tredje den følelsesmæssige. Nævn ord som jul, ferie og snevejr, og bed eleverne om at placere sig i den cirkel, som passer på den måde, de oplever det nævnte ord, altså om de ser noget for sig, dufter eksempelvis julemaden eller føler glæde og forventning.
<ul style="list-style-type: none"> • er opmærksomme på forhold, der kan få indflydelse på deres personlige planlægning 	<ul style="list-style-type: none"> • Lav en kollage, illustreret med billeder eller tegninger, med et varieret udvalg af erhverv f.eks. læge, fisker, butiksassistent, kontorfunktionær m.v. Del eleverne i grupper efter valg af erhverv - det er i orden hvis alle vælger samme erhverv, så deles de i undergrupper - og lad dem arbejde med spørgsmålet om, hvorfor de har valgt netop dette erhverv. Stil spørgsmål som: Kender du en, der eksempelvis er fisker, og som du gerne vil være ligesom? Tror du, at en læge tjener mange penge, og er der nogle jobs, der kun er for mænd og nogle for kvinder, og i givet fald, hvorfor? Lad grupperne fremlægge deres resultater af gruppearbejdet for hinanden ved hjælp af tegninger, drama, udklip fra blade og aviser m.v. Hjælp dem med at samle op på fremlæggelserne med hensyn til forskelligheder og ligheder grupperne imellem. <p>Det kan anbefales, at undervisningen i dette emne foretages i samarbejde med Lokale valg, inden for Drama og/eller Kunst.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • kan skelne mellem beslutninger, de selv kan tage, og beslutninger, som andre har ansvaret for 	<ul style="list-style-type: none"> • Tegn tre kolonner på tavlen med overskrifterne: Skole, forældre og "mig selv". Lav "brainstorm", hvor alle i klassen er med. Hvad kan de selv bestemme, hvor meget af ansvaret ligger hos lærerne/skolen, og hvor meget af ansvaret er forældrenes? Da der er tale om "brainstorm" og en øvelse i at kunne afgrænse ansvarsområder, kan der være tale om mødetiden om morgenen, at blive bedre til dansk/regning/gymnastik, gerne at ville være længere ude om aftenen, have madpakke med hver dag osv. Læreren skriver stikord eller tegner illustrerende symboler i kolonnerne.

Personlig målsætning og planlægning	
Forslag til evaluering	Forslag til undervisningsmaterialer
<ul style="list-style-type: none"> Læg mærke til, om alle kommer frem med deres ønsker og drømme. Stil spørgsmål som: Er det let/svært at udtrykke det man inderst inde går og drømmer om? Er det rart/lidt svært at dele sine drømme med andre? 	<p>Puder og/eller tæpper.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Observer elevernes villighed til at lytte til hinanden uden at afbryde. Stil spørgsmål som: Var det svært at skulle lytte til de andre, uden selv at måtte sige noget/afbryde? Hvordan var det for dig, at fortælle om de ting du er god til uden at blive afbrudt? Var det svært ikke at måtte fortælle om nogle af de ting, du ikke synes du er så god til? Hvad har du lært af denne øvelse? Hvad vil du gerne blive bedre til? Observer elevernes engagement i at komme med gode udsagn om hinanden. Spørg om det var svært kun at måtte sige de positive ting, og i givet fald, hvad det var der var det svære i den proces. Spørg hver enkelt elev, hvordan det var at sidde i "Den gode stol", og hvordan det var at få så mange positive ting at vide om sig selv. Spørg også her, hvad de synes de har lært af denne øvelse. Tal med eleverne om det de har set, nemlig at vi tænker på og oplever den samme situation (ord) forskelligt. Spørg om de kan forstå, hvordan andre kan opleve eksempelvis "jul" ved at tænke på dufte og julemad, når de selv tænker på at se på julestjerner og nisser - og omvendt. Spørg om, hvor og hvordan de synes de kan bruge det, de her har lært. 	<p><i>Til læreren</i></p> <p>Svend Erik Schmidt og Susaanne ABrandt: De mange intelligenser - i praksis. Forlaget Dafolo.</p> <p>Pilersuiffik, infosamlingen</p> <p>Gunilla Ladberg: Tarnikkut ineriartorneq . Pilersuffik, infosamlingen.</p> <p>Jesper Juul: Selvfølelse og selvtillid. The Kempler Institute, 1992. Video. Pædagogisk udd. Pilersuiffik, fælles-samlingen.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Læg mærke til, om alle deltager i fremlæggelsen, og spørg om, hvad de har lært i gruppediskussionen og ved at høre hinandens fremlæggelser. (Forudfattede meninger, hvad der er "in" mv., og hvordan det kan påvirke egen erhvervmæssige planlægning). 	<p>Aviser, blade, farveblyanter m.v.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Vær opmærksom på, om eleverne giver udtryk for en realistisk opfattelse af, hvad der er andres, og hvad der er eget ansvar.. Spørg dem: Hvorfor er det vigtigt at vide, hvem der har ansvaret i de forskellige situationer? Hvor kan I selv yde medindflydelse og tage et medansvar? (Med henblik på planlægning af egen læring). 	<p>Pisussaaffit, Atualerlaat piginnaasaat pillugit pinnguat. Pilersuiffik info-samlingen. (forefindes på alle skoler)</p> <p>Det anbefales selv at tegne et ekstrarum med betegnelsen "uanga"</p>

Læringsmål	Forslag til undervisningen
<ul style="list-style-type: none"> • har forståelse for vigtigheden i at opsætte mål • har kendskab til de forskellige faser i en målsætningsproces 	<ul style="list-style-type: none"> • Spørg eleverne om, hvor de synes, at de har opnået deres personlige mål. Det kan være alt fra, da de lærte at cykle, at løbe på ski eller rulleskøjter eller lavede deres første perlekæde. • Læreren tegner sin livsline på tavlen og fortæller om "sit liv" - her (årstal) gik jeg ud af folkeskolen, her blev jeg gift, her blev jeg lærer osv. Lad eleverne tegne deres personlige tidslinie, som starter hvor de er nu, om 2 år, om 5 år osv. Tal med dem om, hvad der er vigtigt efter de 2 og 5 år.
<ul style="list-style-type: none"> • kan opstille mål og handleplaner for deres daglige skolegang • kan give respons på andres udsagn 	<ul style="list-style-type: none"> • Start en diskussion om klassens behov og interesser f.eks. mere ro, at alle møder til tiden, gerne at ville have det lige så sjovt, som klassen inde ved siden af, eller at ville mere ud af klasselokalet. Diskussionen skal styres, så alle fremkommer med deres ønsker og får lejlighed til at kommentere de andres. Når behovet er identificeret, sættes et mål, og klassen diskuterer forskellige modeller til at nå målet. • Spørg hver enkelt elev om, hvad de personligt gerne vil gøre en indsats for/blive bedre til. Det kan være alt, hvad der vedrører skolegangen, såsom at lære at læse, at stå op noget før om morgenen, at huske at få madpakke med eller at læse sine lektier. Hjælp eleverne med at skrive målet op og at formulere en plan for at målet kan nås. Lad eleverne gemme mål og handleplan evt. i deres mappe.
<ul style="list-style-type: none"> • kan fortælle om og diskutere deres egne mål og handleplaner med andre og kan forholde sig til andres mål og handleplaner 	<ul style="list-style-type: none"> • Bed eleverne enkeltvis fortælle resten af klassen om deres personlige mål for deres skolegang, og hvad de har planlagt og faktisk gjort for at nå målet. Lad klassen kommentere og diskutere de enkeltes mål og handleplaner. Diskussionen skal styres, således at den bliver konstruktiv for alle parter

Personlig udvikling	
Læringsmål	Forslag til undervisningen
<p><i>Selvværd</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • kan fortælle om sig selv i positive vendinger • har forståelse for værdien af et venskab 	<ul style="list-style-type: none"> • Se under Personlig målsætning og planlægning, 1. læringsmål. • Lad eleverne lave en fiktiv tegning af en, som de gerne ville have som deres bedste ven/veninde. Bed dem om at skrive på tegningen eller markere ved hjælp af symboler så som hjertes, stjerner og lyn de mest fremtrædende kendetegn og egenskaber, som deres ven/veninde skal besidde. Bed dem fortælle om, hvad de synes der er det vigtigste ved at have en god ven/veninde. Lad klassen diskutere betydningen af at have rigtig gode venner/veninder og af selv at være en god ven/veninde.

Forslag til evaluering	Forslag til undervisningsmaterialer
<ul style="list-style-type: none"> • Spørg om, hvad det var der gjorde, at de nåede deres mål. Læg mærke til, og hjælp dem ved at stille konkrete spørgsmål, om de er klar over vigtigheden af at have interesse for noget, at øve sig og at gøre en ekstra indsats for at nå sit mål. • Stil spørgsmål som: Hvad skal du gøre for at nå hen til (blive bedre til) det, du har skrevet på linien om 2 år? Når de 1 - 2 år er gået, hvad skal du så allerførst gøre, før du går mod det næste mål, som er om 5 år? 	
<ul style="list-style-type: none"> • Observer hver elev med hensyn til villighed til at diskutere et problem, der relaterer til hele klassen, deres evne til at finde løsninger og til at sætte mål i fællesskab. • Læg mærke til hver enkelt elevs forståelse for at opstille mål, og deres evne til at finde en eller flere måder, hvorpå målet kan nås. Spørg om de synes, det er spændende, kedeligt eller måske ligegyldigt, og hvorfor. 	
<ul style="list-style-type: none"> • Stil spørgsmål som: Synes du, du kan bruge de kommentarer, du har fået fra klassen? Har det været godt eller dårligt at få diskuteret sine personlige handleplaner og mål? Hvordan var det, at skulle lytte til og kommentere de andres mål og handleplaner? Hvad synes du, du har lært af dette forløb? 	

Personlig udvikling	
Forslag til evaluering	Forslag til undervisningsmaterialer
<ul style="list-style-type: none"> • Lyt efter, om eleverne har forståelse for værdien i at have en at tale med, når man er rigtigt glad for noget, og når man er ked af det. Kan de se sammenhængen i at have en god ven/veninde og i selv at være det. Såfremt der er en eller flere elever, der giver udtryk for, at de ikke har en ven eller veninde, men gerne ville have det, så bruges situationen som udgangspunkt for undervisning i selvværd, mobning eller andet der er relevant, og det at tage hånd om andre. 	

Læringsmål	Forslag til undervisningen
<p>Sundhed</p> <ul style="list-style-type: none"> • har viden om, hvad sund kost betyder for et menneskes velvære og kan tilberede en sund skolefrokost eller madpakke • kan give eksempler på, hvilken indflydelse deres familie, kammerater og medierne har på deres egen holdning til, hvad der er sund levevis • har viden om betydningen af personlig hygiejne 	<p>Det anbefales, at undervisningen i emnet sundhed tilrettelægges tværfagligt sammen med Naturfag og Hjemkundskab.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tegn et barn i den ene ende af tavlen og hæng en tegning af kostpyramiden op i den anden. Fortæl kort om, hvad vi har brug for at vokse og være sunde: om proteiner, og i hvilken kost de findes, om vigtigheden af vitaminer for hår og negle osv. Spørg eleverne, med udgangspunkt i kostpyramiden, om de kender andre fødevarer, der svarer til med hensyn til proteiner, kalk osv. Vær opmærksom på, hvad det er muligt at købe i butikken. • Lad eleverne komme med deres forslag til en varieret frokost og tal med dem om det sundhedsmæssige i alle forslag. Skriv en indkøbsseddel, i første omgang på tavlen, som alle kan blive enige om. Gå i butikken og køb ind og tilbered herefter en frokost. Bed eleverne om at vaske hænder før de tilbereder maden, og tal med dem om, hvorfor det er vigtigt at vaske hænder i denne sammenhæng. • Fortæl eleverne om, hvad sund levevis indebærer: sunde kostvaner, frisk luft, at bevæge sig, at få sin nattesøvn m.v. Tegn herefter 3 kolonner på tavlen med overskrifterne: "min familie", "mine kammerater" og "fjernsyn, blade og reklamer". Spørg holdet: nævn mindst en, højst tre sunde ting i gør eller spiser i din familie, du gør eller spiser blandt kammeraterne og nævn mindst en højst tre reklamer, der taler for sund levevis. Skriv elevernes udsagn i de forskellige kolonner og tal med dem, om alle de forskellige måder man kan fremme en sund levevis på. • Inviter sundhedsplejersken eller den lokale repræsentant for sundhedsvæsenet til at fortælle om betydningen af personlig hygiejne.
<p>Familie</p> <ul style="list-style-type: none"> • kan beskrive nogle forskellige roller og ansvarsfordelinger i en familie • har viden om, at der er mange forskellige måder at organisere en familie på, og at dette varierer både mellem forskellige kulturer og inden for den samme kultur 	<p>Det anbefales at undervisningen tilrettelægges i samarbejde med Samfundsfag inden for Kultur og samfund før og nu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tegn kolonner på tavlen med overskrifterne, i form af illustrationer: forældre, bedsteforældre, børn og andre. Bed dem fortælle om, hvem der har ansvaret for opvasken, madlavningen, indkøb, tøjvask og børnepasning hjemme hos dem selv, og skriv det ind i kolonnerne. Få dem til at diskutere de forskellige roller familiemedlemmer har, og hvilken forskel der er på mænds og kvinders rolle. Lad eleverne snakke om, hvad de mener børns rolle er i familien, deres ansvar, pligter og rettigheder. • Del klassen i mindre grupper, og bed dem om at lave tegninger af deres gruppes "typiske familie". Hæng tegningerne op, og lad hver gruppe fortælle om ansvarsfordelingen i deres "typiske familie". Tal med eleverne om de ting, der er anført i forslaget ovenfor. • Se film om familier fra flere forskellige lande. Tal med eleverne, om hvilke forskelle der er fra vores eget familiemønster, og hvilke ligheder. • Se film eller billeder fra flere forskellige steder i Grønland, bygder og byer i nord, syd og øst, og tal også her med eleverne, om de forskelle og ligheder der er.

Forslag til evaluering	Forslag til undervisningsmaterialer
<ul style="list-style-type: none"> • Læg mærke til, om eleverne selv kan nævne typer af kost som er specielt sundt for eksempelvis hår og negle, og om de udviser en vis forståelse for vigtigheden af at spise sundt. • Stil spørgsmål som: er det svært, at forberede en varieret frokost? Tror I det er dyrere, end at gå til bageren og købe f.eks. wienerbrød? Kan sund mad smage lige så godt som mindre sund mad? Kan sund mad gøres spændende at se på? • Det er i orden, at der bliver nævnt kost og gøremål, som ikke er sunde. Der skal også være plads til bare at have det sjovt. Det vigtige her er at se, om eleverne bliver mere opmærksomme på sund levevis. • Spørg eleverne: Hvad sagde sundhedsplejersken eksempelvis om at gå i bad og om at vaske hænder? Hvad var det sundhedsplejersken sagde om at børste tænder og om at vaske hår og have rent tøj på? Synes I det er rigtigt og hvorfor? 	<p>Brugsens kostpyramide.</p> <p><i>Til læreren</i> Sundhed er ikke bare gulerødder, Video 54 min. Pilersuiffik. Filmen beskriver teori og praksis i projektet "Den sundhedsfremmende skole". Den beskriver således en masse forskellige forløb fra 1. klasse og opefter. Internettet.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Læg mærke til, om eleverne udviser en vis forståelse for, at de forskellige familiemedlemmer har forskellige roller, som indebærer både ansvar, pligter og rettigheder. Stil spørgsmål som: Hvem synes I bør lave maden? Hvorfor? Er der en enkelt person i familien, der skal sørge for, at der bliver gjort rent og hvorfor/hvorfor ikke? Hvad synes I børn skal have af ansvar, pligter og rettigheder i hjemmet? • Læg mærke til, om eleverne har forståelse for, at der trods store forskelligheder i familiemønstre inden for Grønland og i andre lande, også er mange ligheder. 	<p><i>Til læreren</i> Jesper Juul : Familiens udvikling: Nye værdier i familiens samspil. The Kempler Institute, 1992. Video. Pædagogisk udd. Pilersuiffik, fælles-samlingen. www.kultur.gl.</p>

Læringsmål	Forslag til undervisningen
<p>Kærlighed, omsorg og seksualitet</p> <ul style="list-style-type: none"> • har viden om børns behov for at give og modtage kærlighed og omsorg • har viden om, at der findes både voksne mennesker og større børn, som ikke kan sætte grænser i forhold til børn i seksual henseende • er opmærksomme på at undgå ubehagelige og farlige situationer • ved, hvor de kan henvende sig og få hjælp og støtte i tilfælde af mistanke om eller oplevet seksuelt misbrug 	<ul style="list-style-type: none"> • Se flere korte film for børn sammen med eleverne, som omhandler børn, der mangler omsorg og børn, der får omsorg, eller en, der indeholder det hele eksempelvis Oliver Twist. Tal med dem om filmen/filmene og stil konkrete spørgsmål som: Hvorfor havde Oliver det dårligt i begyndelsen af filmen, hvad gik der galt, hvad tror I, han savnede, og hvad var det der gjorde, at han var glad i slutningen af filmen? <p>Det er vigtigt, at de tre følgende undervisningsforslag undervises i et forløb.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Indled forløbet med at vise en film om børn og deres gensidige tiltrækning, og tal med eleverne om det helt almindelige og naturlige i det. Herefter fortæller læreren om: <ul style="list-style-type: none"> - voksne seksualitet og behov for tæt fysisk kontakt, som bl.a. andet hænger sammen med at være forelsket, at elske hinanden og ønsket om at få børn, - at det gør voksne sammen og det må voksne gerne sammen, - men, at nogle voksne og større børn kan gøre børn fortræd/meget ondt, når de bruger børn til at få deres eget seksuelle behov opfyldt, - at det må de ikke - det er forbudt, - at det kan være meget svært for børn at sige fra, fordi de voksne, i de tilfælde, lyver over for børn, tvinger dem og truer, - at det er de voksne, der har ansvaret over for børn, - og, at det er ALDRIG børnenes skyld. • Fortæl eleverne, at hvis de kommer ud for sådanne oplevelser - hjemme, hos familie, voksne venner, kammeraterne eller til sport, så skal de holde på, at et "nej" er et "nej", og prøve på at komme væk fra situationen. Opsøg en voksen, de stoler på, og fortæl om, hvad der er sket eller var lige ved at ske. Det kan være naboen, deres lærer, familiemedlemmer eller en kammerats mor og far. • Fortæl eleverne, at hvis de har mistanke om, at andre børn bliver misbrugt seksuelt, eller selv har oplevet at blive misbrugt, kan de altid henvende sig til en lærer på skolen. Læreren har pligt til at støtte og hjælpe. Fortæl om socialforvaltningens rolle og dennes ansvar for at tage vare om børns velfærd og tarv.
<p>Rus og nydelsesmidler</p> <ul style="list-style-type: none"> • har kendskab til de forskellige rus- og nydelsesmidler, der forefindes både i hjemmet og på skolen 	<p>I løbet af trinnet fortæller læreren om de forskellige nydelsesmidlers historie:</p> <p><i>Kaffe</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Frugt på busk - koffein - Arabien, "Islams vin", opdagelsesrejsende - 1700-tallet i Europa i overklassen - 1700- 1800-tallet: Kaffehuse i London og Wien og andre store byer: politik, kunst, kultur og forretningsmænd og forbudt for kvinder - 1800-tallet flytter til hjemmene: morgenkaffe og eftermiddagskaffe - 1900-tallet: kaffeselskaber med kvinder <p><i>Te</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - blade på busk - tein - Kina - 1800-tallet: England skifter til at drikke te <p><i>Chokolade</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Frugt på busk: kakao - Mexico - "Rigtig" chokolade er blanding af kakao, sukker, kanel og vanille. I plader eller som varm drik - 1600-tallet: Spanien har monopol i Europa. Chokolade må drikkes i den katolske fastetid - 1700-tallet: Chokoladehuse anses for syndige steder <ul style="list-style-type: none"> - 1900-tallet: kakao bliver en børnedrik, chokolade bliver pladechokolade og mælkechokolade <p><i>Tobak</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Blade på busk: nikotin - Amerika - 1600- og 1700-tallet: pipe - kun mænd - 1700-tallet: snustobak, som overklassen brugte - både mænd og kvinder - 1800- tallet: cigar - kun mænd, "frigjorte" kvinder røg. - 1900-tallet: cigaret <p><i>Alkohol</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Gæring af planter - Højtlesning: Emil fra Lønneberg: Kapitlet om dengang grisen og Emil blev fulde. - Alle steder i verden - Middelalder: Vin og øl, ølsuppe, morgenmad - forurenede vand. Brændevin bruges kun som medicin - 1600- og 1700 tallet: brændevin udleveres i dagsrationer til soldater i Europa 1800-tallet: Værtshuse med alkohol.

Forslag til evaluering	Forslag til undervisningsmaterialer
<ul style="list-style-type: none"> • Læg mærke til, om eleverne ser manglende omsorg, positiv voksenkontakt, ensomhed, vold og oplevelsen af ikke at være værdsat, og også om de ser omsorgen i form af nærhed, kys og kram, opmærksomhed og mere håndgribeligt, rent tøj og mad. Spørg: Kan man være lykkelig i en hytte og ulykkelig i et slot - og hvorfor? • Vær opmærksom på, at børn udsat for incest eller andre seksuelle overgreb kan være fyldt med skyld og skam, hvilket kan gøre en eventuel afsløring til en yderst sårbar og meget vanskelig proces. Lærerens rolle her er oplysende og observerende. Lad være med at udspørge den enkelte elev på holdet, lad dem tale, der selv vil. 	<p>Grethe Faggestrøm og Gunille Hansson: Per, Ida Minimummilu. Pilersuiffik, fællessamlingen</p> <p><i>Til læreren</i></p> <p>Eva Hildebrand og Else Christensen: Familier med seksuelt misbrug af børn - forståelse og handlemuligheder. Udgivet på Hans Reitzels Forlag.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Stil løbende spørgsmål til eleverne så som: Hvornår drikker man kaffe? Hvor henne drikker man kaffe – hjemme, på familiebesøg osv.? Hvornår kan man sige, at det er "farligt"/usundt, at drikke kaffe - hvornår er det for meget? 	<p>Wolfgang Schivelbusch: Paradiset , smagen og fornuften – nydelsesmidlernes historie, Politisk revy 1992</p> <p>Diverse Leksika</p> <p>Astrid Lindgreen, Emil fra Lønneberg</p>

Læringsmål	Forslag til undervisningen
<ul style="list-style-type: none"> • kan give eksempler på, hvordan man kan undgå misbrug af rus- og nydelsesmidler 	<ul style="list-style-type: none"> • Holdet laver brainstorm om deres brug af slik og snaks: <ul style="list-style-type: none"> - Hvor mange gange spiser vi slik? Hver dag, en gang om ugen osv. - Hvilken slags spiser vi? Vingummi, franske kartofler, lakrids osv. - Hvor mange penge bruger vi? Oplysningerne tegnes og skrives på opslagstavlen. Holdet diskuterer, hvornår det er misbrug og ikke almindelig nydelse, og hvad misbrug af slik og snaks medfører. Hvis eleverne er interesserede, aftales der nogle strategier for nydelse: fx faste tidspunkter, et maksimumsbeløb osv.
<p><i>Sikkerhed</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • kan anvende sikkerhedsregler i forhold til sig selv og andre i hjemmet og i og uden for skolen – herunder ved færdsel i trafikken og i naturen. • kender til elementære nødhjælpsprocedurer i hjemmet og på skolen 	<ul style="list-style-type: none"> • Læreren gennemgår regler for cykling: <ul style="list-style-type: none"> - cykle i højre side - se sig tilbage - stoppe for linjer og skilte - række hånden ud ved svingning - række hånden op ved stop - holde tilbage for biler • Sammen med det lokale politi laves en cykelrute i byen, hvor alle de gennemgåede ting forekommer. Eleverne får farvede veste på (lånes fra idræt) og cykler efter tur ruten igennem. Elever, der ikke har egen cykel, låner af de andre. På vigtige steder på ruten er der opstillet kontrol-lanter, som overvåger, at eleverne gør de rigtige ting og cykler efter reglerne. • Gå en tur i fjeldet med eleverne og tal med dem om faren ved at komme for langt væk, gå på meget stejle fjeldsider og ved at gå på is, som man ikke ved er helt sikker. • Den lokale sundhedsperson inviteres til at fortælle om, hvad man skal gøre ved almindelige småskader som at brænde sig, slå hul på knæet osv. • Den lokale leder af brandberedskabet inviteres til at fortælle, hvilke procedurer der skal overholdes ved brand på skolen: hvor man skal samles, hvad man ikke må gøre osv. • Hvert enkelt barn skal have gjort sig klart og formuleret, hvor de vil henvende sig, hvis der opstår brand i hjemmet.
<p><i>Livsepisoder</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • kan give udtryk for tanker om betydningsfulde hændelser i menneskers liv • kan forholde sig til andres følelser og handlinger, og vise forståelse for, at mennesker oplever situationer forskelligt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tegn en livsline på tavlen med ordet fødsel i den ene ende og død i den anden - de to eneste helt sikre hændelser i et menneskes tilværelse. Tegn selv en vigtig personlig hændelse ind på linien og bed herefter eleverne om at nævne en betydningsfuld hændelse i deres liv. Det kan være alt fra at lære at strikke, at få en lillesøster til den første skoledag, bare det er en betydningsfuld hændelse og ikke bare eksempelvis noget, der irriterer dem hver dag. Skriv eller tegn stikord på livslinien. Bed dem fortælle, hvorfor lige netop denne hændelse er vigtig. Tal med dem om, hvor forskelligt enslydende situationer kan opleves, eksempelvis kan det at få en lillesøster opleves som en berigelse, men også som et tab af opmærksomhed (jalousi). Spørg herefter eleverne, hvad de forestiller sig af betydningsfulde hændelser inden for det næste år, skriv stikord op og gem det i klassens mappe. Tag det frem efter et år, og se hvad der er sket.

Forslag til evaluering	Forslag til undervisningsmaterialer
<ul style="list-style-type: none"> • Læg mærke til, om eleverne forstår, at fornuftig nydelse af forskellige ting er i orden, men at al overdreven brug er misbrug, uanset hvad det er. 	
<ul style="list-style-type: none"> • Elever, der har gennemført ruten fejlfrit, får et cykelkørekort, der er underskrevet af det lokale politi eller skoleinspektøren. • Eleverne spørges om, hvad man skal gøre ved forskellige små uheld. • I samarbejde med brandvæsnet laves der en uge senere en lille brandøvelse, som ikke behøver at involvere hele skolen, men kun de berørte hold. 	<p>Cille og Kolli, Dansk Røde Kors, 1987, Video, Pilersuiffik, fællessamlingen, fra 2. klasse</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Læg mærke til, om eleverne kan give udtryk for en vis forståelse for, at betydningsfulde hændelser, er hændelser der på den ene eller anden måde ændrer noget i deres tilværelse. • Læg mærke til, om eleverne kan forholde sig til andres følelser og handlinger, og vise forståelse for, at mennesker oplever situationer forskelligt. Stil spørgsmål som: Kan I godt forstå, at Naja blev glad for at få en lillebror? Hvorfor? Kan I godt forstå, at man også kan blive ked af at få en lillebror? Hvorfor? 	

Samarbejde og kommunikation	
Læringsmål	Forslag til undervisningen
<ul style="list-style-type: none"> • kan identificere både positive og negative følelser, fortælle om dem og reagere på dem på en social acceptabel måde 	<ul style="list-style-type: none"> • Hæng billeder eller tegninger op af børn, der er ked af det, vrede, glade, sure osv. Spørg eleverne om, hvad de tror børnene på billederne har oplevet. Alle forslag er gyldige. Lad eleverne komme med eksempler på situationer, hvor de har haft det lige sådan, og kom også gerne selv med eksempler. Spørg eleverne om, hvad de gjorde, da de var ked af det, vrede osv. Hvordan reagerede omgivelserne (mor, far, kammerater) på det?
<ul style="list-style-type: none"> • kan lytte aktivt uden at afbryde 	<ul style="list-style-type: none"> • Se under Personlig målsætning og planlægning, 1. læringsmål.
<ul style="list-style-type: none"> • kan give respons på andres udsagn 	<ul style="list-style-type: none"> • Se under Personlig målsætning og planlægning, 7. læringsmål.
<ul style="list-style-type: none"> • kan forholde sig til andres følelser og handlinger, og vise forståelse for, at mennesker oplever situationer forskelligt 	<ul style="list-style-type: none"> • Se under Personlig målsætning og planlægning, 1. læringsmål og Personlig udvikling, livsepisoder.
<ul style="list-style-type: none"> • kan give udtryk for egne frustrationer eller vrede i forhold til andre ved at tage udgangspunkt i egne følelser • kan bruge forskellige måder at respondere og løse problemer på, 	<p>De følgende to læringsmål bør der undervises i, i umiddelbar tilknytning til hinanden, således at eleverne opnår en forståelse for helheden og processen. Det anbefales at tilrettelægge undervisningen på slutningen af trinnet.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eleverne spiller rollespil to og to omkring en fiktiv eller en reel konflikt. Skriv sætningen: Jeg føler mig/ jeg bliver.....når du gør/siger..... Bed eleverne om at sætte deres frustration eller vrede ind i sætningen, og sig det til modparten, eksempelvis: Jeg bliver ked af det, når du siger jeg er fed eller: jeg bliver vred, når du forstyrrer mig, når jeg gerne vil læse i fred. Hold eleverne fast i hele tiden at starte med sig selv, ikke "du er", men "jeg....." . • Gentag rollespillet, men denne gang med fokus på at reagere på kritik. Bed eleverne svare med: "Det kan jeg godt forstå....." eller " Det forstår jeg ikke, men....." Bed dem om at finde en måde at løse problemet på, som de begge kan acceptere. <p>Det kan anbefales at fordele rollespillene over en periode, således at undervisningen starter med "dagens rollespil".</p>

Samarbejde og kommunikation	
Forslag til evaluering	Forslag til undervisningsmaterialer
<ul style="list-style-type: none"> • Læg mærke til, om eleverne kan skelne mellem f.eks. vrede, at være ked af det og surhed. Stil spørgsmål som: Hvad vil du gerne have, at andre gør, når du er glad, når du er ked af det eller sur? Hvad kan du selv gøre for at få det du ønsker fra andre, og for at de andre også bliver glade, giver dig omsorg eller viser forståelse? 	<p><i>Til læreren</i> Bogen om Trin for Trin - en artikelsamling om et undervisningsmateriales teori og praksis. Redigeret af Lone Gregersen. Pilersuiffik, infosamlingen.</p> <p>Trin for Trin, materialesamlingen, Pilersuiffik. OBS! Lærere skal have modtaget kursus i brugen af Trin for Trin, før materialet må benyttes.</p> <p>Anna-Lise Kreutzmann: Nivi. Pilersuiffik, infosamlingen.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Se under Personlig målsætning og planlægning, 1. læringsmål. 	
<ul style="list-style-type: none"> • Se under Personlig målsætning og planlægning, 7. læringsmål. 	
<ul style="list-style-type: none"> • Se under Personlig målsætning og planlægning, 1. læringsmål og Personlig udvikling, livsepisoder. 	
<ul style="list-style-type: none"> • Spørg eleverne om, hvordan det føles at give kritik med udgangspunkt i egne følelser, og hvordan det føles at modtage kritik, når modparten tager udgangspunkt i sig selv. Spørg om: Synes du, det er nemmere at modtage og forstå kritik, når du først får at vide, hvad modparten føler? Er det svært eller nemt, når du tager udgangspunkt i dig selv? Tror du, det gør det nemmere at forstå hinanden og måske finde en fælles løsning på denne måde? Hvad vil du gerne blive bedre til? • Vær opmærksom på, om eleverne reelt forsøger at finde en fælles løsning og udviser forståelse for hinandens følelser. Spørg begge parter: Hvad synes du, du har lært af denne øvelse? Kan du bruge, det du har lært, andre steder end her på holdet? 	<p><i>Til læreren</i> Gunnar Höistad: Mobning – forebyggelse og løsninger. Pilersuiffik, Pæd./psyk.samlingen</p>

Læringsmål	Forslag til undervisningen
<ul style="list-style-type: none"> • kan arbejde sammen i mindre grupper og være bevidst om egen deltagelse i arbejdet og samtidig give plads til de andre • har i samarbejde med klassekammeraterne og læreren udarbejdet en aftale om, hvordan man gerne vil behandle hinanden, herunder regler for drillerier og mobning, og hvordan man i fællesskab skal handle, såfremt der opstår samarbejds- eller samværsproblemer i klassen 	<p>De følgende to læringsmål undervises der i, i umiddelbar tilknytning til hinanden, således at de udgør et forløb og en læringsproces. Det anbefales, at undervisningen tilrettelægges i samarbejde med Religion og filosofi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Genfortæl eller læs en bog eller et afsnit af en bog om mobning op for eleverne. Tal med dem om, hvordan det er at være den/dem der mobbes, og hvad der kan være af forklaringer på, at nogle mobber. Del holdet i mindre grupper på 3-4 elever, og lad dem arbejde med spørgsmålene: Hvordan vil vi gerne have det med hinanden? og Hvad skal vi gøre, hvis der opstår problemer som drillerier og mobning? Grupperne fremlægger deres arbejdsresultater for hinanden og læreren skriver stikord på tavlen. • I samarbejde med eleverne udarbejdes et regelsæt for: <ol style="list-style-type: none"> 1) Hvordan vi skal behandle hinanden? 2) Hvad vi skal gøre, når der opstår samarbejdsproblemer/kommunikationsproblemer 3) Hvad vi skal gøre, såfremt der forekommer drillerier eller mobning. Regelsættet skrives på en A3-planche, som eleverne dekorerer med eks.vis ramme, underskrifter og tegninger. Planchen hænges op i klassen og der refereres til regelsættet, når der er behov for det.

Uddannelse og erhverv	
Læringsmål	Forslag til undervisningen
<ul style="list-style-type: none"> • har kendskab til flere forskellige lokale arbejdspladser 	<p>Undervisningen inden for kategorien Uddannelse og erhverv tilrettelægges mest hensigtsmæssigt på slutningen af trinnet.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lav aftaler med to eller flere forskellige arbejdspladser i byen. Før besøget deles klassen i et tilsvarende antal grupper, som med lærerens hjælp diskuterer, hvad de gerne vil have at vide på den pågældende arbejdsplads. Læreren skriver deres spørgsmål ned. Grupperne besøger sammen med en lærer hver deres arbejdsplads og fremlægger efter besøget, hvad de har fået at vide, og hvad de har oplevet, for de andre grupper. Grupperne diskuterer forskelle og ligheder de besøgte arbejdspladser imellem. Det anbefales, at undervisningen tilrettelægges og gennemføres i samarbejde med samfundsfag inden for økonomi, erhverv og teknologi.
<ul style="list-style-type: none"> • har kendskab til flere forskellige former for erhverv, herunder lønnet og frivilligt arbejde 	<ul style="list-style-type: none"> • Inviter en eller to personer med forskellige erhverv til at komme på besøg i klassen og fortælle om deres arbejdsdag. Inviter ligeledes en person, som udfører frivilligt arbejde til at besøge klassen og fortælle om indholdet af det frivillige arbejde, hvorfor det er ulønnet, og hvorfor vedkommende arbejder uden løn. Inden besøgene har klassen i samråd med læreren talt om, hvad de gerne vil spørge om. Såfremt, der ikke udføres frivilligt arbejde i byen, fortæller læreren om, hvad ulønnet/frivilligt arbejde kan være.
<ul style="list-style-type: none"> • har viden om, hvordan mennesker bruger deres færdigheder og evner inden for familien, i skolen og i samfundslivet 	<ul style="list-style-type: none"> • Tegn to personer inden for familien, for eksempel en bedstemor og en far, to personer inden for skolelivet, for eksempel en lærer og en pedel og to personer inden for samfundslivet, eksempelvis en politiker og en skuespiller. Bed eleverne komme med eksempler på, på hvilken måde de synes personerne bruger deres evner inden for det pågældende område. Diskuter, om de samme færdigheder og evner kan bruges på flere områder og på forskellige ting.

Forslag til evaluering	Forslag til undervisningsmaterialer
<ul style="list-style-type: none"> • Læg mærke til, om eleverne udviser en begyndende forståelse for fænomenet mobning. Efter gruppearbejdet stilles følgende spørgsmål til alle deltagere i gruppen: Synes du, at der var plads i gruppearbejdet, til at du kunne komme frem med din mening? Hvad var det der var godt/gik galt? Synes du, at du gav plads til de andres meninger og hvordan? Hvad har du lært af det? • Vær opmærksom på, om alle er med og forstår hensigten med at udfærdige et fælles regelsæt for, hvordan man behandler hinanden. 	<p>Linda Lassen: Louise. Udgivet på 1 forlaget Alrune.</p>

Uddannelse og erhverv	
Forslag til evaluering	Forslag til undervisningsmaterialer
<ul style="list-style-type: none"> • Læg mærke til, om eleverne har en forståelse af, at arbejdspladser er forskellige og hvorfor. Stil spørgsmål som: på hvilken af de besøgte arbejdspladser ville du helst arbejde? Hvorfor? Hvor ville du helst ikke arbejde? Hvorfor? 	
<ul style="list-style-type: none"> • Klassen brainstormer om plussider og minussider ved de forskellige erhverv, de har hørt om og om det frivillige arbejde. Læg mærke til, om alle kan se både plus- og minussider ved de forskellige erhverv og det frivillige arbejde, og om de tilføjer nogle former for erhverv større eller mindre værdi. I givet fald diskuteres "hvorfor". 	
<ul style="list-style-type: none"> • Læg mærke til, om eleverne er opmærksomme på, at evner og færdigheder kan bruges på mange områder og kan udvikles og forbedres. Læg også mærke til, om de er opmærksomme på betydningen af interesse/motivation. 	

